

СЕМЕН КУНИЦЯ У НАРОДНІЙ ПАМ'ЯТІ

Історична пам'ять і відповідальність

16 березня 2024 року виповнюється 110 років від дня народження нашого земляка Героя Радянського Союзу Семена Андрійовича Куниці (1914 – 1941). Дата більш ніж символічна, і коли б не російсько-українська війна, напевне, ми відзначали б її зовсім по-іншому, віддаючи почесні одразу одному з героїв Другої світової і учаснику оборони Одеси. Але нинішня війна, яка триває в Україні вже десять років, затьмарила собою подвиги минулих поколінь наших співвітчизників і земляків, відсунувши їх на другий план.

З цієї ж причини у Великому Хуторі й на Драбівщині не святкували 100-річчя від дня народження Семена Куниці, бо саме 16 березня 2014 року відбувся незаконний «референдум про статус Криму», на якому, за російськими офіційними даними, абсолютна більшість жителів АРК та міста Севастополь проголосували за «возз'єднання» відповідних територій з російською федерацією. Перед цим російські спецпризначенці та представники так званого «ополчення

Семен Куниця – курсант Качинського авіаційного училища. Бл. 1937 року.

Криму» захопили й заблокували Верховну Раду і Раду Міністрів Криму та інші адміністративні будівлі, аеропорти в Сімферополі й Севастополі, установи зв'язку, засоби масової інформації тощо. Фактично з цих подій розпочалася російська окупація Кримського півострова та його незаконна анексія, а згодом і окупація частини українського Донбасу. Ще раніше, як ми знаємо, в Україні відбулася Революція Гідності, яка закінчилася розстрілом Небесної Сотні та поваленням режиму Віктора Януковича.

На тлі цих подій в українському суспільстві різко змінилося ставлення до радянської історії, яку російська федерація використовувала (і досі використовує) у своїх пропагандистських цілях. Змінилося і ставлення до багатьох подій Другої світової війни, а також до її учасників та героїв. Ключову роль в цьому відіграло ухвалення Верховною Радою України Закону «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років»,

згідно з яким замість радянського Дня перемоги, що відзначали 9 травня, щороку 8 травня в Україні почали відзначати День пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні. В законі також було закріплено норми про недопущення фальсифікації історії Другої світової війни 1939-1945 років, шанобливе ставлення до пам'яті про перемогу над нацизмом у цій війні і сприяння її об'єктивному та всебічному дослідженню [1].

Керуючись цими нормами, спробуємо по-новому поглянути на події радянсько-німецької війни і на постать Семена Куниці, як одного з учасників тієї війни. Але не лише через призму його геройського статусу, а й з точки зору його людських якостей та реальних військових і бойових заслуг. Тим більше, що високе звання Героя Радянського Союзу льотчик-винищувач С.А. Куниця отримав посмертно, майже через 6 місяців після загибелі, коли для нього це звання вже нічого не значило. Чого варте воно тепер?

Дитинство і юнацькі роки

С.А. Куниця народився і виріс в селі Великий Хутір Золотоніського повіту на історичній Полтавщині. В радянські часи обов'язково наголошували на тому, що він народився у бідній селянській родині, хоча про майновий і соціальний стан його батьків майже нічого не відомо. Великохутірський рід Куниць був дуже великий і, мабуть, родина Андрія Куниці нічим особливим не виділялася. Знаємо лише те, що у цій родині було шестеро дітей (четверо синів і дві дочки). Двоє старших братів Семена – Степан і Йосип брали участь у Громадянській війні, скоріше за все, на боці більшовиків, за що у 1918 році родина постраждала від гайдамаків. Ця подія навіки врзалася в пам'ять малого Семена і поселила в його серці «ненависть до ворогів трудового народу і любов до рідної землі», – писали про нього в одній із публікацій радянського періоду [2].

Коли Семен підріс, то працював конюхом і пастухом в комуні «Червоний орач» (Маркизівка) й одночасно навчався у Великохутірській семирічці, а потім за направленням вступив до Золотоніського педагогічного технікума. Закінчив його у 1934 році і мабуть тоді ж вступив до комсомолу, бо після педучилища був направлений не у школу, на викладацьку роботу, а до Золотоніського райкому комсомолу, де завідував відділом піонерії і навіть обирався членом Золотоніської міської ради [3].

Про цей період життя С.А. Куниці також відомо не багато, але точно можна сказати, що він суттєво вплинув на формування його політичного світогляду. Працюючи в райкомі комсомолу, Семен організовував роботу військових гуртків сільської молоді, проводив з комсомольцями атеїстичну роботу, виконував інші доручення і завдання, які давала партія [1]. Директор Великохутірської середньої

школи Олександр Дорошенко в одній із своїх статей згадував, що Семен Куниця брав активну участь у громадсько-політичному житті. А яким воно було у селі 30-х років ми добре знаємо: колективізація, розкуркулювання, закриття церков, боротьба з неписьменністю, хлібозаготівельні кампанії, голодомор... Дуже часто ці кампанії проводилися руками молоді, зокрема комсомольців, які вважалися бойовим авангардом комуністичної партії. Чи брав Семен Куниця участь у розкуркулюванні своїх односельців та колективізації села, і якою була його роль – достеменно не відомо. Але той факт, що на початку 30-х років він був направлений на навчання до Золотоніського педтехнікуму, а потім отримав посаду в райкомі комсомолу, багато про що говорить. Партія ретельно підбирала кадри для свого резерву і покладала на нього великі надії.

Навчання в авіаційній школі

У серпні 1935 році Семен Куниця був призваний до лав Червоної армії, а звідти за путівкою комсомолу його направляють на навчання до знаменитої Качинської авіаційної школи імені М'ясникова, що знаходилась біля Севастополя. У цей час в СРСР бурхливо розвивалося літакобудування, країні не вистачало льотчиків, тому одним із провідних гасел став заклик: «Молодь – на літаки!». Радянська молодь активно відгукнулася на цей заклик, вступаючи до авіаційних клубів та льотних училищ. До цього заохочувала і діяльність Товариства сприяння обороні, авіаційному і хімічному будівництву СРСР (ТСАВІАХІМУ), осередки якого створювали по всій країні. Але в Качинській авіаційній школі готували не просто авіаторів-любителів, а військових льотчиків, еліту ВПС Червоної армії. Не випадково тут навчалися діти перших керівників держави, зокрема Василь Сталін, три сини Мікояна, син Фрунзе та сини інших державних діячів і воєначальників. Серед відомих випускників школи також були майбутній тричі Герой Радянського Союзу О. Покришкін, двічі Герої С. Амет-Хан та І. Степаненко. Загалом, від 1938 року Качинська червонопрапорна авіаційна школа підготувала 2228 льотчиків, 290 з яких пізніше були удостоєні звання Героя Радянського Союзу [4].

Варто зазначити, що з перших днів навчання у авіашколі Семен Куниця проявляє себе як дисциплінований і здібний курсант, активно освоює авіаційну техніку і льотну справу, гартує свій характер. Згодом його призначають старшиною групи. Напевне, командування авіаційної школи врахувало і його педагогічну освіту та досвід комсомольської роботи, який давав переваги перед іншими курсантами. До того ж, Семен мав добрі оцінки з політичної підготовки, що вимагала від майбутніх льотчиків правильного розуміння «лінії партії» та міжнародного становища. А становище було таким, що Радянський Союз посилено готувався до майбутньої війни із «світовим імперіалізмом» і в ній

авіації відводилась далеко не остання роль. Про це писали радянські газети, про це говорили на мітингах і зборах, для майбутньої війни готували тисячі парашутистів і мільйони «ворошиловських стрільців». До речі, Семен Куниця також був парашутистом і «ворошиловським стрільцем», хоча куди більше значення мала його льотна підготовка. Основним літальним апаратом, на якому в ті роки навчали майбутніх військових льотчиків, був двомісний літак УТІ-4, виготовлений на базі винищувача І-16. Семен Куниця досконально освоїв ці типи машин і літав на них з великим задоволенням.

У 1937 році після закінчення Качинської авіаційної школи, як одного з кращих випускників, С. Куницю залишають тут інструктором з льотної підготовки. У випускній льотно-стройовій атестації, яка була складена на нього лейтенантом Тевельовим, було сказано наступне: *«Політично витриманий. Класово свідомий... Товариський, серед товаришів має авторитет, багато допомагає відстаючим в теоретичному навчанні. За характером живий, життєрадісний. У роботі розважливий, має почуття повної відповідальності, за доручену справу, і взяті на себе зобов'язання. Дисципліна відмінна... Добрий виконавець, відвертий. Служить взірцем особистого прикладу в навчанні, дисципліні, роботі. Має волю, наполегливість, і, як старшина групи, вимогливий до підлеглих. Теоретична підготовка відмінна, до теорії ставиться серйозно, цікавиться глибшим вивченням предмета. Велика схильність до спеціальних предметів. Усидчивий і багато працює над собою, уміє працювати з книгою, акуратний до конспектів. Техніка пілотування відмінна і як льотчик відмінний. Любить літати. Сміливий...»* [5].

Треба віддати належне лейтенанту Тевельову, який зумів побачити у своєму підлеглому не лише «класову свідомість», а й високі ділові та людські. Ці якості Семен Куниця не раз виявляв і тоді, коли «ставив на крило» молодих льотчиків, і коли вже займався партійно-політичною роботою, і тоді, коли брав участь у повітряних боях з німецькими загарбниками. До цього зобов'язувала і комісарська посада, яку обіймав С.А. Куниця. У 1939 році його, як молодого комуніста і прекрасного льотчика, направили на політичну роботу. Після закінчення шестимісячних курсів йому присвоїли спеціальне військове звання «політрук», а в лютому 1941 року він уже був «старшим політруком». У цьому ранзі С.А. Куниця був призначений комісаром четвертої ескадрильї 69-го винищувального авіаційного полку, що базувався в Одесі, а 22 червня 1941 року зустрів звістку про початок війни з гітлерівською Німеччиною.

Участь у бойових діях

У спогадах однополчан та в архівно-історичних документах сказано, що буквально з першого дня війни С.А. Куниця брав участь у виконанні бойових

завдань: проводив повітряну розвідку, у складі груп штурмував колони німецьких і румунських військ, які просували до Одеси, відбивав нальоти ворожої авіації. 23 липня 1941 року він збив над Чорним морем німецький бомбардувальник He-111, а 1 серпня в повітряному бою, рятуючи льотчика Агея Єлохіна, збиває ще одного німецького літака Me-Bf109. Це була велика удача, оскільки винищувач I-16 («ішачок»), на якому літав С. Куниця та його однополчани, за своїм озброєнням і льотними характеристиками суттєво поступався німецькому винищувачу, більше відомому як «Мессершміт». Тому в перші роки війни радянська авіація зазнавала величезних втрат: і людських, і технічних. Це визнавали і самі радянські льотчики, для яких кожен збитий ворожий літак мав велике значення, насамперед, морально-психологічне. Не рідко військові пропагандисти приписували льотчикам додаткові бойові заслуги і кількість збитих літаків. Приміром, в одній із статей «Блокнота агітатора», який на початку війни видавав Одеський обком партії, командувач районом оборони контр-адмірал Г.В. Жуков писав: *«Справжнім народним героєм є старший політрук льотчик Куниця... Шість «юнкерсів» і «мессершмітів» збив у бою славний сокіл»* [6]. Насправді на його рахунку були лише три збиті літаки, два з яких – у групі.

Штучна героїзація постаті Семена Куниці відбувалася й через багато років після закінчення війни. Ось як, приміром, у книзі «На крильях Родины», яка була видана в 1985 році, її автор Дмитро Зільманович описав повітряний бій, у якому брав участь Семен Куниця.

«...В одному з польотів три наші винищувачі, ведені Семеном Куницею, зав'язали бій із двадцятьма «мессершмітами». Не зважаючи на чисельну перевагу противника, Куниця повів свою ланку в атаку і з першої ж спроби підпалив один літак. Потрібно було добити ворожу машину, але два інші «мессершміти» навалилися на нього так, що довелося зманеврувати в іншому напрямку. Відбиваючись від пари винищувачів противника, що навідала на нього, Куниця помітив групу з восьми «юнкерсів», що прямували у бік наших позицій. «Збити ведучого!», – промайнула думка у старшого політрука.

Він уникнув переслідування «месерів» і зманеврував для атаки на бомбардувальник. Черга з гармати та кулеметів – і тут же підбитий бомбардувальник почав падати. Кинувшись до іншого, Куниця зайшов йому в хвіст і натиснув на гашетки. Однак пострілів не було. Тим часом «юнкерс» продовжував скидати бомби на наші війська. Комісар вирішив таранити бомбардувальника і вже було розвернув I-16, щоб підійти і вдарити гвинтом по хвостовій частині «юнкерса». Але ворожий льотчик, мабуть, розгадав його задум і, додавши швидкості, пішов у хмарність.

Куниця припинив переслідування і ввів свій літак у віраж, щоб подивитися на землю та зорієнтуватися. І тут винищувач противника, що вискочив з-за хмар, вразив чергою з кулеметів мотор його літака. І-16 увійшов у штопор і стрімко помчав до землі. Коли Куниця зрозумів, що машину не вивести зі штопора, він, застосувавши метод «зриву», ще перебуваючи в кабіні, висмикнув кільце парашута і білий купол вирвав його з кабіни приреченого літака...» [6].

Варто зазначити, що Д. Зільманович не був свідком подій, які він описував через 40 років після закінчення війни. Також він не вказав звідки брав дані для своїх нарисів, бо в інших історичних джерелах про цей повітряний бій С.А. Куниці згадок немає. Певні сумніви викликає і фраза про те, що комісар намагався таранити німецький бомбардувальник. Безперечно, цей був дуже сміливий крок, але в нагородному листі С.А. Куниці про нього чомусь не згадали. Отже, можна зробити висновок, що Д. Зільманович дещо прикрасив бойову біографію Семена Куниці, щоб героїзувати його постать. Навіть у Всеукраїнській Книзі Пам'яті, яка була видана у 1985 році, спостерігається намагання авторів штучно героїзувати постать С.А. Куниці. Зокрема, у статті «Світло безсмертного подвигу», присвяченій черкащанам – Героям Радянського Союзу та повним кавалерам ордена Слави, сказано, що *«свій бойовий рахунок військовий льотчик Семен Куниця відкрив уже в перший день війни, у перші ж її години. Це було в Севастополі...»* [7, с.297] У той же час архівні документи і спогади однополчан С.А. Куниці говорять про те, що 69-й авіаційний полк на початку війни дислокувався в Одесі й саме тут С.А. Куниця відкрив свій бойовий рахунок. Але не в перший день війни, а 23 липня 1941 року. Також у згаданій статті не точно описано останній повітряний бій Семена Куниці та обставини його загибелі. Зокрема, сказано, що *«він сам вступив у нерівний бій з чотирма ворожими винищувачами. Одного збив кулеметною чергою, а іншого таранив своїм пошкодженим літаком...»* [7, с.297]. Це, м'яко кажучи, не відповідає дійсності.

У зв'язку з цим велику цінність мають спогади колишнього льотчика 69-го винищувального полку Героя Радянського Союзу Анатолія Череватенка, який написав книгу «Небо Одессы. 1941-й». Він особисто знав С.А. Куницю, літав з ним на бойові завдання і з великою теплотою згадує про свого бойового побратима. А. Череватенко також описав ту обстановку, в якій доводилося воювати йому та його однополчанам. Він пригадував, що 69-й винищувальний авіаполк, який входив до складу Приморської армії, став по суті єдиною авіаційною частиною, що захищала небо Одеси, якщо не рахувати морської ескадрильї тихохідних літаків МБР-2. Спочатку ця ескадрилья мала близько десятка бойових машин, які літали на завдання під прикриттям винищувачів, але скоро майже всі вони вийшли із ладу. Великих втрат зазнавав і 69-й авіаполк. До кінця липня 1941 року тут загинуло 5 бойових льотчиків, ще кілька вибули через

поранення, до середини серпня загинуло ще 6 осіб. *«Поповнення не було і льотчикам довелося нести подвійне і потрійне навантаження. Особливо відчутними були втрати в нашій четвертій ескадрильї. Хоч ми і вважалися нічниками, але літали і вдень після нічних польотів...»*, – писав А. Череватенко [8, 65].

Згадуючи про комісара ескадрильї Куницю, А. Череватенко пише, що він проводив велику роботу з підтримання морального та бойового духу льотчиків, з кожним намагався поговорити. *«Говорив він з помітним українським акцентом, злегка заїкаючись, але цей невеликий дефект не тільки не заважав йому, а надавав його мові якусь невловиму чарівність, – пригадував Череватенко. – Семен Андрійович з перших хвилин привернув до себе льотчиків. У нього була приємна відкрита посмішка і звичка під час бесіди плавно водити рукою. Комісар ескадрильї просто і природньо увійшов у колектив. Син бідного селянина з Черкаської області, він працював секретарем райкому комсомолу, брав активну участь в колективізації села...»*

Якби мене зараз запитали, яка найяскравіша риса характеру була притаманна характеру Семена Андрійовича, я б, не вагаючись, відповів: любов до людини. Ми ніколи не бачили Куницю самого, він завжди був в оточенні льотчиків, завжди був готовий іти на зустріч, допомагати в будь-якій біді. Він умів підтримати людину у важку хвилину, запалити в ній вогник надії, вселити впевненість у майбутньому. З ним завжди ділились найсокровеннішим...» [8, 48].

Як бачимо, крім суто політичних функцій комісар ескадрильї виконував і функції морально-психологічної підтримки особового складу, адже ні священників, ні військових капеланів у Червоній армії не було. А. Череватенко писав, що у фашистських пропагандистів С.А. Куниця був на особливому рахунку, тому вони не раз трубили, що коли захоплять Одесу, то в першу чергу розправляться з композитором Данькевичем і комісаром авіації Куницею [8, с.92].

А ще, за спогадами його однополчанина, Семен Куниця любив літати на бойові завдання. Після кожного такого завдання він робив з льотчиками розбір польотів і часто повторював, що потрібно діяти рішучіше, нав'язуючи противнику свою волю. Це не завжди вдавалося з огляду на відсутність у льотчиків бойового досвіду і через технічні характеристики літаків, які були на озброєнні 69-го авіаполку. Як ми вже зазначали, переважно це були застарілі І-16, які поступалися ворожим «Мессершмітам», особливо на вертикальних маневрах. Тому часто радянські літали потрапляли під вогонь німецьких літаків, які швидко набирали висоту і атакували згори.

Не зважаючи на це, 69-й авіаційний полк 21-ї змішаної авіаційної дивізії завдавав військам противника потужних штурмових ударів, зриваючи його

замисли. Тільки в зоні дії 25-ї Чапаєвської дивізії, якою командував генерал Петров, у серпні 1941 року авіаційний полк здійснив 107 штурмових нальотів, не ослаблюючи уваги до інших ділянок фронту. 25 серпня 1941 року 69-й авіапункт зробив 92 літако-вильоти. За цей час льотчиками полку було витрачено 40 200 патронів, 780 гарматних снарядів, 17 снарядів РС і 64 АО-25. У цей час комісар ескадрильї Куниця особисто водив на штурмовку свою ескадрилью і брав участь в повітряних боях. 29 серпня під час одного з таких боїв його літак був підбитий на північній околиці Одеси, а сам льотчик загинув, спускаючись на парашуті. Його війна тривала лише 68 днів.

Останній бій Семена Куниці

Подробиці цього бою у своїх мемуарах описав Анатолій Череватенко. Він пригадував, що переслідуючи «мессера», комісар ескадрильї потрапив під ворожий обстріл. Машина спалахнула. Надіючись врятувати літак, комісар, не поспішав вистрибувати з парашутом і тягнув ближче до передової. Але «яструбок» почав розвалюватися в повітрі на частини і лише тоді Куниця розкрив білий купол парашута. Його обстріляли з кулеметів і тіло льотчика упало на нічийну смугу. Коли піхотинці підбралися до нього і почали звільняти від лямок, комісар був без свідомості. Лікарі нарахували на тілі Куниці тринадцять кульових поранень [8, 127].

Деяко по-іншому описує останній бій комісара Куниці Д. Зільманович. «...О сьомій годині вечора група, що складалася з 12 І-16, виконувала завдання зі штурмування військ противника, що наступали в районі Фрейденталь (нині село Мирне Одеської області, - В.К.). Одну з четвірок у групі вів Куниця. Після третьої атаки зустріли п'ятнадцять Ме-109. Зав'язався бій четвірки Куниці з четвіркою «месеримітів». Перший удар комісар прийняв на себе, змусивши противника звернути з бойового курсу і розімкнутися. Куниця погнався за «месером», наздогнав і збив його. Але тієї ж миті потрапив під вогонь іншої ворожої машини. Літак комісара спалахнув, але він продовжував тягнути до території, зайнятої нашими військами, і залишив літак в останній момент...» [7].

Отже, як стверджує Д. Зільманович, у своєму останньому повітряному бою Семен Куниця збив ще одного ворожого винищувача. Хоча А. Череватенко у своїх мемуарах про це нічого не пише. Та і в нагородному листі С.А. Куниці про цей подвиг нічого не сказано. Ось витяг з цього документа, що зберігається в Центральному архіві МО Р.Ф. (він датований 26 вересня 1941 року і підписаний командиром 69-го винищувального полку майором Шестаковим та батальйонним комісаром Верковцем): «...За період військових дій т. Куниця має 107 бойових вильотів, з них на штурмовку – 35, повітряний бій – 6 і розвідку – 9.

У період з 20.8.41. р. т. Куниця має 29 бойових вильотів, з яких на штурмовку – 18, повітряний бій – 6 і розвідку 5.

Особисто збито т. Куницею бомбардувальник пр-ка НЕ-111 і в групі 2 літаки противника. 29.8.41 р. після штурмування ворожих наземних сил тов. Куниця вступив у повітряний бій з 4-ма винищувачами пр-ка. Зав'язався нерівний повітряний бій, але безстрашний комісар не зник відступати. Взявши на себе увесь удар, цим самим він дав можливість іншим товаришам громити живу силу противника, загинув смертю хоробрих комісар Куниця.

За проявлений героїзм і мужність, відповідно до наказу НКО СРСР № 0299 від 19.8.41 р. т. Куниця достойний вищої урядової нагороди – звання Героя Радянського Союзу»[9].

Звернімо увагу, що лише за дев'ять днів, з 20 по 29 серпня 1941 року С.А. Куниця здійснив 29 бойових вильотів, з них 18 – на штурмування ворожих позицій, 6 – на повітряний бій і 5 – на розвідку. В середньому щодня йому доводилося щонайменше тричі підніматися в повітря і кожен політ міг стати останнім. Такі дії справді можна прирівняти до подвигу, бо ефективність військових льотчиків вимірюється не лише кількістю збитих ворожих літаків. Це ми знаємо і з досвіду нинішньої російсько-української війни, під час якої багато молодих і недосвідчених українських пілотів стикалися із сильнішим противником і гинули під час виконання бойових завдань. Десятки з них удостоєні звання «Герой України», в тому числі й помертло.

Отож, не варто применшувати бойові заслуги Семена Куниці або штучно героїзувати його постать. Треба враховувати, що, насамперед, він був бойовим льотчиком, а тоді вже комісаром і політпрацівником. Варто враховувати і те, що не всі комісари під час війни ховалися за спину своїх підлеглих або відсиджувалися у штабах. Радянська пропагандистська машина готувала людей до жертвних подвигів в ім'я примарних комуністичних ідеалів. Згадаймо хоча б розтиражовану історію з «подвигом Гастелло», який направив свій палаючий літак на колону ворожої техніки. І багато хто свідомо ішов на такі подвиги. Часто саме комісари першими піднімалися в атаки і вели за собою підлеглих, і втрати серед комісарського складу були не меншими ніж серед інших командирів військових підрозділів. Приклад Семена Куниці лише підтверджує ці висновки.

Героїзм на тлі трагедій і поразок

5 листопада 1941 року постановою Військової ради Південного фронту С.А. Куниця був нагороджений орденом Червоного прапора (помертло), а 10 лютого 1942 року Указом Президії Верховної Ради СРСР дванадцять льотчиків 69-го ВАП, які відзначилися під час захисту Одеси, були удостоєні звання Героїв Радянського Союзу. Серед них п'ятеро – помертло, в.т.ч. Семен Андрійович

Куниця. Троє з нагороджених загинули пізніше в повітряних боях. Лише четверо дожили до перемоги та померли в повоєнний час [10].

Трагічно склалася доля Героя Радянського Союзу Петра Полоза, який воював разом із С.А. Куницею (він також був українцем, командиром авіаескадрильї). У 1962 році з невідомих мотивів П. Полоз вчинив убивство начальника особистої охорони Микити Хрущова та його дружини. За цей злочин колишнього бойового льотчика засудили до найвищої міри покарання і 3 травня 1963 року розстріляли. Указом Президії Верховної Ради СРСР його також посмертно позбавили звання Героя Радянського Союзу і всіх нагород [10]. Такою була ціна радянського героїзму. Але не лише в цьому конкретному випадку.

Набагато більша ціна була заплачена українським народом, який став жертвою двох тоталітарних режимів – сталінського і гітлерівського. Розв'язана ними Друга світова війна завдала величезних збитків Україні – і людських, і матеріальних. І якби тоді урядам європейських країн та США вдалося об'єднатися та зупинити двох агресорів, то не довелося б так дорого розплачуватися за свою безпечність.

Щось подібне ми спостерігаємо і в новітній історії на прикладі путінської росії, яка безкарно розпалювала збройні конфлікти в різних куточках світу і зрештою розв'язала повномасштабну війну проти України. Що тоді, під час Другої світової війни, що зараз, ніякий героїзм окремих особистостей чи навіть масовий героїзм, не може перекрити трагічні наслідки війни, які вимірюються тисячами і мільйонами людських смертей, руйнуванням міст і сіл, порушенням світового порядку і глобальної безпеки. Тому сьогодні, коли ми говоримо про вшанування Героїв Радянського Союзу, зокрема С.А. Куниці, маємо запитувати себе: а за що вони воювали, які ідеали відстоювали, за що загинули? І як сталося, що через сім десятиліть після перемоги над гітлерівським нацизмом, перемоги, яка дісталася такою дорогою ціною, світ зіткнувся з не меншим злом, яке називається «російський фашизм» або «рашизм»?

У пам'яті своїх земляків

Варто зазначити, що впродовж тривалого часу жителі Великого Хутора нічого не знали про свого земляка, який ще на початку війни став Героєм Радянського Союзу. Адже до вересня 1943 року село знаходилося під німецькою окупацією й було відрізане від світу. А після звільнення всі сили були кинуті на допомогу Червоній армії та відбудову народного господарства. Та і в повоєнний час ніхто не цікавився долею Семена Куниці, який був похований на полі бою. Пізніше його прах з почестями перепоховали на алеї Слави у м. Одеса. У 1984 році в цьому місті також відкрили величний пам'ятник льотчикам 69-го винищувального авіаційного полку, які героїчно обороняли Одесу.

Що ж до Великого Хутора і великохуторян, то тривалий час серед них побутувала така думка: всі, хто воювали, були героями. І ті, що загинули, і ті, що повернулися додому живими. Навіть без медалей та орденів. А хто з них більший чи менший герой – бог розсудить. До речі, під час радянсько-німецької війни з Великого Хутора було мобілізовано на фронт понад 900 осіб, більше половини з яких не повернулася додому. Якщо оперувати точнішими цифрами, то, за даними Книги Пам'яті Великого Хутора, загинули на фронтах війни, пропали безвісти, померли в госпіталях і в німецьких концтаборах а також були розстріляні під час окупації понад 530 уродженців та жителів села. Серед них 15 представників роду Куниць.

Ось глибина народної трагедії в масштабах лише одного українського села. А в масштабах України – це мільйони осіб. І на тлі цієї трагедії блякнуть усі героїчні подвиги. Може, тому до 1965 року в Радянському Союзі ніхто не відзначав свято перемоги, а започаткували його лише через два десятиліття. Тоді серед загальної маси учасників війни (вона називалась Великою Вітчизняною) почали виділяти Героїв Радянського Союзу та повних кавалерів ордена Слави, яких прирівнювали до героїв. Їм віддавали особливі почесті. Тоді ж почалася пропагандистська кампанія із звеличування та меморалізації «подиву радянського народу», яка мала перекрити гіркоту втрат і поразок Червоної армії, особливо в перші роки війни. До цієї кампанії підключилася величезна армія істориків, краєзнавців, письменників, журналістів, кінорежисерів тощо.

У Великому Хуторі цю роботу очолив директор Великохутірської середньої школи О.А. Дорошенко. У 1967 році він розшукав архівні документи про С.А. Куницю а також порушив клопотання про присвоєння його імені місцевій школі. Це клопотання було задоволене і з 1968 року згідно з Указом Президії Верховної Ради УРСР Великохутірська середня школа почала носити ім'я Героя Радянського Союзу С.А. Куниці. Його іменем також була названа одна з вулиць села, на якій колись мешкала родина Куниць.

Численні газетні і журнальні публікації сприяли тому, що постать С.А. Куниці швидко обростала легендами і стала одним із героїчних символів минулої війни. Достатньо сказати, що на його прикладі, на «уроках мужності», виховувалось не одне покоління школярів. Деякі з них пізніше стали професійними військовими та військовими льотчиками. Але радянська влада, як і раніше, приховувала справжню правду про «Велику Вітчизняну війну», про її причини і трагічні наслідки. Якщо говорити про Одеську оборонну операцію, то треба сказати, що вона тривала 73 доби і за цей час Червона армія втратила 41 268 осіб, у т. ч. 16 578 загинуло і 24 690 було поранено. Румунська 4-та армія, яка наступала на Південному фронті, втратила понад 160 тисяч осіб. Але зрештою Червона армія змушена була здати Одесу, яка в інженерному відношенні не була

підготовлена до оборони з берега [11]. Із жовтня 1941 до квітня 1945 року (907 днів) Одеса знаходилась під окупацією. За цей час загинуло 82 тисячі мешканців міста, 78 тисяч були вивезені на примусові роботи до Німеччини.

Можливо, коли б замість «уроків мужності» у школах проводили «уроки гуманізму», то на таких уроках говорили б не лише про подвиги наших земляків, а й про те, що війна – це велике зло, яке відбирає найдорожче, що є у людини – її життя. У даному випадку – життя молодого хлопця Семена Куниці. Крім того, вона зламала долю його родини. Як відомо, у 1940 році Семен Андрійович одружився і перед початком війни вже мав двох доньок. Його дружина, Ольга Сергіївна, рано залишилась вдовою, а доньки – сиротами, свого батька вони знали лише по фотографіях.

Семен Куниця з дружиною Ольгою Сергіївною. Бл. 1940 року. Фото з експозиції Великохутірського історико-краєзнавчого музею.

В принципі, Семен Куниця міг би прожити довге і щасливе життя, народити ще кількох дітей і дочекатися внуків. Але він навічно залишився 27-річним. Отже, він є не лише Героєм Радянського Союзу, а й жертвою цього Союзу, який у 1939 році разом з гітлерівської Німеччиною розв'язав Другу світову війну. Єдиним виправданням цієї жертвності може бути те, що все-таки Семен Куниця воював на рідній, українській, землі і захищав українське небо над Одесою. І Одеса про це пам'ятає: одна з вулиць цього міста носить ім'я Куниці.

Пам'ятають про С.А. Куницю і його земляки. У 1985 році за ініціативою О.А. Дорошенка на подвір'ї Великохутірської середньої школи було встановлене погруддя героя. Пізніше таке ж погруддя було встановлене на Алеї Слави у селищі Драбів. Крім того, у Великохутірському історико-краєзнавчому музеї була створена і діє окрема експозиція, присвячена С.А. Куниці, яка містить документальні матеріали про його життя і бойовий шлях та кілька художніх картин, створених О.А. Дорошенком. Сподіваюся, що до 110-ї річниці від дня народження Семена Андрійовича ця експозиція поповниться новими матеріалами, а вдячні потомки знайдуть можливість покласти квіти до його погруддя та символічної могили на Алеї Слави у Одесі.

Віктор Козоріз,

журналіст, член Національної спілки краєзнавців України.

Джерела і література:

1. Закону України «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років» // Офіційний портал Верховної Ради України. Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/315-19#Text>
2. Дорошенко О.А. Життя, як полум'я. *Прапор Жовтня*. 1975. 20 квітня.
3. Біографія С.А. Куниці. Великохутірський історико-краєзнавчий музей.
4. Качинська військова авіаційна школа // Енциклопедія Сучасної України. Електронний ресурс: <https://esu.com.ua/article-11386>
5. Центральний архів МО Р.Ф. Спр. № 510223.
6. Зильманович Д. Я. На крыльях Родины: документальные очерки. Алма-Ата. 1985. 320 с.
7. Книга Пам'яті України. Черкаська область. Т.1. Київ, 1985. 850 с.
8. Череватенко А. Т. Небо Одессы, 1941-й. Одеса, 1978. 176 с.
9. Центральний архів МО Р.Ф. Ф.33. Оп. 793756, спр.26, арк. 89.
10. 69-й истребительный авиационный полк/ Википедия. Електронний ресурс: <https://ru.wikipedia.org/wiki/69>
11. Одеська оборонна операція 1941 // Енциклопедія сучасної України. Електронний ресурс: <https://esu.com.ua/article-74980>